

O knjigi Braca Rotarja »Pomeni prostora«, ki je izšla pri Delavski enotnosti

Urbanizem kot gospostvo reda

Pri založbi Delavska enotnost je v okviru družboslovne zbirke izšla knjiga Braca Rotarja »Pomeni prostora« s podnaslovom *Ideologije v urbanizmu in arhitekturi. Izhajajoč iz zgodovinskega materializma, Rotar s semiotično metodo analizira različne oblike 'urbanističnega diskurza' ter jih kot ideološke tvorbe povezuje z družbenimi razmerji in produkcijskimi načini. Študija obravnava problematiko zidave mest in poslopij od antične grške gradnje do funkcionalističnega in organicističnega urbanizma in arhitekture v našem času.*

Vprašanje, ki si ga Braco Rotar zastavlja na začetku svoje knjige »Pomeni prostora«, je sledeče: ali obstaja semantičen ali, bolje, semiotičen sistem v območju zidave in kako ta sistem organizira območje zidave, če obstaja? Na vprašanje odgovarja pritrtilno: arhitektura (enako velja za urbanizem) je izjavljanje, je diskurz (jezik), znotraj katerega se artikulirajo zgodovinsko nastale in pogojene označevalne prakse. Pri analizi tega diskurza se Rotar osredotoči predvsem na 'branje mesta' kot celote, torej na problematiko, ki jo običajno strnemo v pojmu urbanizem, manj pa se ukvarja s posameznimi komponentami mest (s posameznimi zgradbami, spomeniki, arhitekturnimi elementi itd.), čeprav jasno poudarja, da ni nikakršne načelne meje med urbanizmom in arhitekturo, ampak da gre za komplementarnost znotraj enotnega diskurza. To je ugotavljal že v obdobju renesanse Alberti, prvi veliki teoretik 'moderne' arhitekture: »Alberti... opredeljuje mesto in hišo, kakor da sta v razmerju kvalitativne istovetnosti (ali strukturalne homologije): pri njem je mesto opredeljeno kot

(pisav) in/ali ob potlačitvi same tekstualne razsežnosti mesta« (str. 24). Takšna redukcija 'diskurza mesta' na eno samo logiko pa je značilna prav za moderno dobo, za XIX. in XX. stoletje. Sama beseda »urbanizem« se je po G. Bardetu prvič pojavila leta 1910 v »Bulletin se la Société Géographique de Neufchâtel«, zapisal pa jo je P. Clerget. Za urbanizem je značilna logika kapitalske racionalnosti, urbanizem je gospostvo reda, za katerim pa tiči povsem konkretno gospostvo vladajočega razreda oziroma kapitala. Rotar govori o »nihilizmu urbanizma« (str. 24), o tem, da urbanistični diskurz daje legitimost 'urejevalski' (destruktivni) intervenciji vladajoče ideologije v tkivu mesta (str. 23). Mesto in urbanizem imata torej manj skupnega, kot se na prvi pogled zdi, kajti »urbanizem je specifična oblika kapitalističnega mesta« (str. 36).

Navedene Rotarjeve teze ostajajo neutemeljene in hkrati nerazumljene toliko časa, dokler jih ne postavimo v celoten kontekst njegove knjige, katere osrednji del tvori prav analiza zgodovinskih

ponovitev se je zgodila na drugi ravni in z drugačnim družbenim (ideološkim, političnim) zastavkom« (str. 115). 'Idealizacija mesta' se v novem veku začinja z izgradnjo evropskih prestolnic v XVII. in XVIII. stoletju. Rotar analizira predvsem nastajanje sodobnega Pariza – ta pretirani 'parizocentrizem' je morda ena izmed največjih pomanjkljivosti njegove knjige: Pariz kot klasična prestolnica absolutističnega vladarja je bil zasnovan kot dvorni in hkrati kot vojaški spektakel oziroma kot prizorišče tega spektakla, konstituiral se je kot »polje, ki iz sebe izriva protislovje, toda tako, da je protislovje vendarle reprezentirano z obrobjem« (str. 132). Uredili so prometnice, sezidali elegantne meščanske četrti, legla »nesnagne, boleznin in zločinca« pa so bila izrinjena na obrobje, izrinjena iz »podobe, ki so jo imeli o mestu vladajoči razredi« (str. 137).

Urbanizem v strogem pomenu besede je nastal z razvojem kapitalizma v XIX. stoletju. Mesto postane ekspanzijsko središče; 'mesto zaporo' popolnoma izrine mesto kot »skupina racionalnih urbanih funkcij«, med katerimi sta prevladujoči gospodarska rast (rast kapitala) in organizacija vsakdanjega življenja ljudi. »Pri buržoaznem načinu zidave gre za oboje: za prikrivanje razredne segregacije, ki naj bi jo skrila prostorska segregacija, in za potlačitev družbenega toposa mesta prek potlačitve tradicije civitas, ki pa se v razrednem boju za urbani prostor vrača kot simptom« (str. 238). Rotar nadaljuje: »... na tej radikalni redukciji pa se utemeljujeta inženirska arhitektura in njeni nasledniki, funkcionalistična in organicistična arhitektura oziroma urbanizem.« (ibid.) Če nekoliko poenostavimo njegovo izvajanje, lahko povzamemo sledeče: urbanizem kot gospostvo reda na področju zidave mest je ena izmed 'praktičnih ideologij' vladajočega razreda, s katero skuša vladajoči razred preseči realna družbena protislovja na 'imaginarnem' nivoju. Urbanistična harmonija je fasada, ki zakriva in hkrati izriva prizorišče nerešenih družbenih antagonizmov.

V Rotarjevi knjigi pa pogrešamo odgovor na vprašanje, ki se ob avtorjevem razumevanju urbanizma bralcu nujno zastavlja: če je urbanizem eden izmed ideoloških diskurzov vladajočega razreda, če urbanistično gospostvo 'v zadnji konsekvenci' temelji na interesih kapitala – zakaj se v socialističnih družbah, ki